

Присвячується 170-річчю

Національного медичного університету імені О.О.Богомольця

Ф.С.Глумчер¹, О.П.Мельник², С.О.Дубров¹, Ю.Л.Кучин¹,
С.М.Ярославська¹, О.В.Куценко¹

ФУНДАТОР РЕГІОНАЛЬНОЇ АНЕСТЕЗІЇ, ВИДАТНИЙ ХІРУРГ, НАСТАВНИК ТА ВЧИТЕЛЬ, ПРОФЕСОР В.Ф.ВОЙНО-ЯСЕНЕЦЬКИЙ

¹Національний медичний університет імені О.О.Богомольця, Київ;
²Київська міська клінічна лікарня №4

Святитель Лука, сповідник архієпископ Кримський, доктор медицини, професор Валентин Феліксівич Войно-Ясенецький (09.05.1877–11.07.1961). Два імені, які належать одній видатній особистості, як дві складові успішного просування життєвим шляхом, як два крила, що стабілізують нестримний політ духовного зростання та творчих трудових звершень в ім'я любові до ближнього. В ті буремні роки, на початку ХХ століття, коли патріархальний устрій імперії вщент було зруйновано людиноненавистницьким революційним духом, духовна та професійна стійкість здебільшого наражали подвижника на значні випробування. Навіть просто сповідання православної віри за радянської доби неминуче каралося тривалим засланням чи розстрілом за вироком «чрезвычайной тройки», коли пекельна машина репресій ламала долі більшої кращої частини православного люду. З іншого боку, натхненна праця вченого-хірурга, чий розум та майстерність допомогли багатьом безнадійним хворим, також супроводжувалася сповіданням принципів професійності, безкорисливості, незаангажованості наукових поглядів. Така тверда позиція часто викликала нарікання керівництва та заздрість колег, як результат – доноси, позбавлення можливості оперувати чи заслання вченого. Тем не менш, Господь ні на хвилину не забував про свого обранця, і творчий доробок Святителя є вагомим тому підтвердженням. Валентин Феліксівич є автором 55 наукових праць з хірургії, фізіології та анатомії, 12 томів проповідей. У 1916 р. Войно-Ясенецький захистив свою монографію «Регіонарна анестезія» як дисертацію і отримав ступінь доктора медицини. Професор Мартинов так охарактеризував цю працю: «Ми звикли до того, що докторські дисертації зазвичай пишуться на задану тему,

з метою отримання вищих призначень по службі, і наукова цінність їх невелика. Та коли я читав Вашу книгу, то отримав враження співу птаха, який не може не співати, і високо оцінив її». За книгу «Нариси гнійної хірургії», яка стала явищем у науковому середовищі та витримала три видання (1934, 1946, 1956), вчений отримав Сталінську премію першого ступеня. Його було обрано почесним членом Московської духовної академії. В.Ф. Войно-Ясенецький був нагороджений премією А.Хойнацького від Варшавського університету (1916), діамантовим хрестом на клобук від Патріарха всієї Русі Олексія I (1944), медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні» (1945).

Народився Валентин Феліксівич в м. Керч у дворянській родині у 1877 році. Ще в дошкільному віці художньо обдарований хлопчик разом із сім'єю переїздить з Керчі до Києва та оселяється на Хрещатику. Паралельно з навчанням у гімназії закінчує Київське художнє училище. Ось як Войно-Ясенецький описує свої складні роздуми про вибір життєвого шляху: «Нахил до живопису був у мене настільки сильним, що після закінчення гімназії я вирішив вступити до Петербургської Академії мистецтв. Але під час вступних іспитів свідомо тяжко задумався, чи правильний життєвий шлях обираю. Нетривалі сумніви закінчилися тим, що я визнав неможливим займатися тим, що мені подобається, і повинен зайнятися тим, що корисно для страждаючих людей. Із Академії я надіслав матері телеграму про бажання вступити на медичний факультет, але всі вакансії були вже зайняті, і мені запропонували вступити на природничий факультет з тим, щоб пізніше перейти на медичний. Від цього я відмовився, оскільки у мене була відраза до природничих і яскраво виражений інтерес до наук

гуманітарних, особливо до богослов'я, філософії, історії. Тому я визнав за доцільне вступити на юридичний факультет і протягом року з цікавістю вивчав історію та філософію права, політичну економію та римське право». Проте нестримне бажання малювати приводить Валентина Феліксовича в Мюнхен, де він нетривалий час навчається в приватній художній школі. Засумувавши за рідними, повертається до Києва та майже рік займається живописом. Замальовки та ескізи, зроблені на пагорбах поблизу Києво-Печерської лаври та в київських храмах, часто зображали богомольців, допомагали збагнути молитовний настрій відвідувачів київських святинь. У цей же період Войно-Ясенецький захоплюється етичним ідеями Льва Толстого. Проте досить швидко він зрозумів, що толстовство не має нічого спільного з Христовим вченням, а правильне уявлення про християнство майбутній Святитель отримує внаслідок наполегливого вивчення Нового Заповіту.

Так минув рік. Валентин знову стоїть перед вибором подальшої життєвої стежини. «Можна було вступити на медичний факультет та знову турбують народницькі роздуми і з юнацькою гарячністю я вирішив, що треба якомога швидше зайнятися корисною для простого люду працею. Клубочились думки про те, щоб стати фельдшером чи сільським вчителем, і в цьому настрої я одного разу вирушив до директора народних училищ Київського навчального округу з проханням влаштувати мене в одну із шкіл. Директор виявився розумною та проникливою людиною: він добре оцінив мої народницькі прагнення, але дуже енергійно відмовляв мене від того, що я замислював, і вмовляв вступати на медичний факультет. Це відповідало моїм прагненням бути корисним для селян, які так погано забезпечені медичною допомогою, та поперек дороги стояла моя майже відразу до природничих наук. Я все-таки подолав цю відразу і вступив на медичний факультет Київського університету». Навчається юнак в університеті добре і несподівано для себе дедалі більше цікавиться анатомією. Те, що інших відлякувало від медицини, його приваблює. «Виникла цікава еволюція моїх здібностей: вміння досить тонко малювати та моя любов до форми перейшли в любов до анатомії... З невдалого художника я став художником в анатомії та хірургії». Органічне поєднання творчих здібностей та високих моральних принципів майбутнього вченого не залишилися непоміченими серед товаришів. Довідавшись про

ганебний вчинок в осередку студентства (поляк ударив в обличчя єврея), він зумів довести неприпустимість фізичних методів демонстрації переваги однієї людини над іншою, запально говорив про вищі прояви духовності, про перенесення образ. Ця промова була високо оцінена студентською спільнотою і Войно-Ясенецького було одноставно обрано старостою.

Промайнуло навчання, отримано диплом лікаря з відзнакою. «Коли всі ми отримали дипломи, то товариші по курсу запитали мене, чим я маю намір зайнятися. Коли я відповів, що маю намір бути земським лікарем, вони з широко відкритими очима сказали: «Як, Ви будете земським лікарем?! Та Ви вчений за покликанням!» Я був ображений тим, що вони мене зовсім не розуміють, бо я вивчав медицину з виключною метою бути все життя сільським, мужицьким лікарем, допомагати бідним людям».

Проте зразу стати земським лікарем не вдалося. Розпочалася російсько-японська війна. В складі медичного загону Червоного Хреста Войно-Ясенецький виїхав на початку 1904 р. на Далекий Схід. Загін розташувався біля м. Чита. Саме тут розпочалася його практика як лікаря-хірурга. Керівництво шпиталю доручає молодому лікарю завідування одним з хірургічних відділень. Навіть за відсутності спеціальної підготовки з хірургії Войно-Ясенецькому вдається вести широку оперативну діяльність, він багато оперує на кістках, суглобах, черепі. Результати втручань задовільні, негативних наслідків не відзначено. Недарма вивчав він топографічну анатомію в Київському університеті. В цей період Валентин Феліксович пов'язує своє життя з сестрою милосердя Ганною Василівною Ланською. Невдовзі після весілля молоде подружжя переїздить спочатку до Симбірської, а потім до Курської губернії. Біля маленької сільської лікарні збираються хворі, які мають надію на допомогу чудового молодого хірурга. Від самого початку лікувальної діяльності викристалізовується ставлення Войно-Ясенецького до пацієнтів. Протягом усього життя всі пацієнти для нього були рівні і навіть високе положення в суспільстві не давало переваг у лікуванні. Він завжди доброзичливо та уважно ставився до хворих, старанно їх лікував. Незмінно жорстке ставлення було лише до войовничих безбожників, хвороби яких він уважав карою Божою за їхню гріховність.

З радістю зустрів Валентин Феліксович перше видання книги професора Брауна «Місцева анестезія, її наукове обґрунтування та практичне застосування».

Ця праця німецького автора пробуджує в ньому значний інтерес до регіональної анестезії. Знайомство з рідкісною патологією та цікавими хірургічними випадками спонукає до написання перших статей – «Елефантіаз обличчя, плексіформна неврома» та «Ретроградне защемлення при грижі петлі кишківника».

Навчання в екстернатурі при московській хірургічній клініці професора Дьяконова і кропітка праця в Інституті топографічної анатомії та оперативної хірургії ознаменувалися в 1915 році виходом книги «Регіонарна анестезія» з чудовими ілюстраціями автора. Паралельно з науковими дослідженнями доводилося вирішувати питання з утримання сім'ї. Вчений практикує в Саратовській губернії, потім – у Переславлі-Заліському, де працює головним лікарем і хірургом у повітовій лікарні на 50 ліжок. «У 1916 році, живучи в Переславлі, я захистив у Москві докторську дисертацію по регіонарній анестезії». Ця праця була відзначена премією Хойнацького Варшавського університету «за найкращі твори, що прокладають новий шлях у медицині». Перебування в Переславлі ознаменувалося ще двома знаковими подіями. Незважаючи на постійну зайнятість, Войно-Ясенецький знаходить час для відвідування храму Божого – вперше після київського періоду життя. Враховуючи значний досвід лікування гнійних ран та розуміючи величезну значущість гнійної хірургії Валентин Феліксович писав: «... мені спало на думку викласти свій досвід в окремій книзі – «Нариси гнійної хірургії». Я склав план цієї книги і написав передмову до неї. І тоді, на мій подив, у мене з'явилася вкрай дивовижна невідв'язна думка: «Коли ця книга буде написана, на ній стоятиме ім'я єпископа»».

У переславльський період були проведені передові на той час оперативні втручання на жовчних шляхах, шлунку, селезінці і на головному мозку.

У зв'язку з хворобою дружини, котра страждала на туберкульоз, Валентин Феліксович приймає запрошення обійняти посаду головного лікаря міської лікарні у Ташкент, куди у березні 1917 року переїздить уся сім'я. Войно-Ясенецький організовує в лікарні хірургічне відділення та багато оперує. Як доктора медицини його обирають на кафедру топографічної анатомії та оперативної хірургії Ташкентського університету. Проте вир революційних подій охоплює всю країну. Тільки милістю Божою вдається уникнути розстрілу за наклепницьким доносом працівника трупарні. Однак цей випадок забрав останні сили у

Ганни Василівни. Невдовзі вона помирає. Валентин Феліксович втратив кохану дружину, а четверо дітей залишилися без материнської опіки. Читаючи Псалтир над померлою, професор з повною ясністю сприймає слова 112-го псалма: «І неплідну вселяє в дім матір'ю, що піклується про дітей». Помилитися було неможливо. Операційна сестра клініки Софія Сергіївна Белецька нещодавно втратила чоловіка та була бездітною. «Я ледве дочекався сьомої години ранку і поспішив до Софії Сергіївни, яка мешкала в хірургічному відділенні... Вона з глибоким хвилюванням вислухала, що сталося зі мною вночі, і сказала, що їй дуже важко було лише здалеку дивитись, як страждала моя дружина, дуже хотілося допомогти нам, але вона не наважувалася запропонувати свою допомогу». Так, по Божій волі, Софія Сергіївна стала матір'ю для дітей майбутнього Святителя, але дружиною не стала – така була умова.

У цей період професор регулярно відвідує недільні та святкові богослужіння, бере участь у засіданні церковного братства. Наприкінці 1920 року Валентин Феліксович був присутній на єпархіальному з'їзді та виступив із запальною промовою про стан справ у Ташкентській єпархії. Коли з'їзд закінчився, єпископ Ташкентський Інокентій дав високу оцінку виступу професора та несподівано сказав: «Лікарю, Вам потрібно бути священиком». Навіть не маючи думки про священство, Войно-Ясенецький сприймає слова архієрея як Божий заклик і не роздумуючи погоджується.

Таким чином, у день Стрітіння Господня (15 лютого 1921 року) Валентина Феліксовича було висвячено на ієрея та призначено молодшим священиком Ташкентського кафедрального собору. В ті страшні часи, коли деякі священнослужителі, злякавшись репресій, знімали з себе сан, Войно-Ясенецький приймає висвячення. Отець Валентин залишається професором університету, продовжує оперувати та читати лекції, бере активну участь в І з'їзді лікарів Туркестану, вивчає богослов'я, успішно проповідує та веде боротьбу з розкольницькою «живою церквою». Спровокований більшовиками розкол у церковному середовищі досить швидко докотився до Ташкента. Преосвященний Інокентій таємно їде до Москви. Тоді отець Валентин з протоієреєм Михайлом Андреевим об'єднують вірних православній церкві священиків і скликають єпархіальні збори. Тут стали у пригоді визначні організаторські здібності отця Валентина, щоб відстояти вірність православній церкві. Саме ця

непохитність коштувала Святителю першого заслання. На початку травня 1923 року протоіерей Валентин таємно приймає чернечий постриг з іменем святого апостола та євангеліста Луки. А 31 травня 1923 року його таємно висвячено в єпископи двома єпископами, які перебували на засланні в Пенджикенті. Єпископ Лука зміг відправити лише одну архієрейську службу в Ташкентському кафедральному соборі. Подальші події в його житті пов'язані з Преосвященним Андрієм Уфимським (князем Ухтомським).

10 червня 1923 року представники державного політичного управління (ДПУ) проводять обшук у квартирі Войно-Ясенецького, який закінчується арештом. Так почалися тяжкі 11 років тюрми і заслання. Сходження на Голгофу архієрейського служіння стало тернистим шляхом сповідництва та мучеництва. В тюрмі ташкентського ДПУ владика закінчує свою знамениту працю «Нариси гнійної хірургії». «Я швидко закінчив перший випуск своєї книги. На титульній сторінці я написав: «Єпископ Лука. Професор Войно-Ясенецький. Нариси гнійної хірургії». Так дивовижно збулося таємниче і незрозуміле для мене Боже передбачення про цю книгу, яке я отримав ще в Переславлі-Заліському...». Перший етап Ташкент – Москва – Єнісейськ – Туруханськ – село Плахіне, розташоване між Ігаркою та Дудінкою, закінчується поверненням у Ташкент у січні 1925 року. Ми не знаємо тих внутрішніх подвигів посту і молитви Святителя, які при постійному погіршенні умов перебування, провокаціях з боку уповноважених ДПУ (заборона благословляти хворих та проповідувати в монастирях) дали змогу йому вціліти, бо без Божої допомоги навіть просто залишатися цілісною особистістю за таких умов було неможливо.

Травень 1930 року – арешт і етапування до Архангельська. У своїх спогадах академік М.М. Амосов з великою теплотою згадує чудові лекції професора Войно-Ясенецького. Весна 1933 року – владика відвідує Ташкент, мешкає в Андижані, оперує, читає лекції, служить у храмах. Осінь 1934 року – видано монографію «Нариси гнійної хірургії». Нобелівський лауреат академік Іван Павлов у колі своїх друзів зазначив: «Можна сміливо сказати, що таку книгу могла написати

лише людина, яка блискуче знається на тонкощах анатомії і фізіології та віртуозно володіє скальпелем. В особі Войно-Ясенецького маємо такого ж видатного хірурга, як Пірогов». 24 липня 1937 року – третій арешт і заслання до Сибіру в село Велика Мурта, розташоване на відстані 110 км від Красноярська. Жовтень 1941 року – Владика консультує всі шпиталі Красноярського краю. Через рік, восени 1942 р., його зведено в сан архієпископа та призначено священиком на Красноярську кафедру. 1945 рік – вчений працює над книгою «Дух, душа і тіло», яка витримала багато перевидань. 3 травня 1946 року протягом 15 років Владика очолює кафедру Кримської Єпархії в Сімферополі. Владика нагороджено діамантовим хрестом на клобук від Патріарха всієї Русі Олексія I (1944), медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні» (1945). На Кримській кафедрі він продовжує свою духовну діяльність. Представився Святитель Божий 11 червня 1961 року в неділю в день Усіх святих в землі Руській просяявших.

У 2000 році архієпископ Кримський Лука прославлений Архієрейським Собором Руської Православної Церкви як сповідник у сонмі новомучеників та сповідників.

У 2005 році в м. Суми відкрито храм на честь Святителя Луки.

22 грудня 2009 року в м. Київ освячено храм на честь Святителя Луки поблизу НМУ ім. О.О. Богомольця.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Архиепископ Лука (Войно-Ясенецкий) (1995) «Я полюбил страдание». Автобиография, М., Русский хронограф, с. 93.*
2. *Варшавский С., Змойро Л. (1989) Войно-Ясенецкий: две грани одной судьбы. Звезда Востока, №4, с. 102-111.*
3. *Касирский И.А. (1995) Размышления о В.Ф. Войно-Ясенецком – хирурге и священнике. Человек, № 3, 4.*
4. *Лисичкин В.А. (1997) Скальпель и крест. Литературная учеба, кн. 1, с.182-201.*
5. *Марущак В. (2010) Святитель-хирург: житие архиепископа Луки (Войно-Ясенецкого). М.: Даниловский благовестник, 416 с.*
6. *Грекова Т. (1986) Два служения доктора Войно-Ясенецкого. Наука и религия, №8, с.*
7. *Поляков В.А. (1957) Валентин Феликсович Войно-Ясенецкий (К 80-летию со дня рождения). Хирургия, №8, 201с.*
8. *Святитель Лука (Войно-Ясенецкий) (2010) Дух, душа и тело. К.: ВД «Авіцена», 208 с.*